

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Фінансові аспекти формування та використання власного капіталу
підприємств»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 2
Вовченко В. Д.

Полтава - 2023 року

ЗМІСТ

	ст.
Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретичні аспекти формування та використання власного капіталу суб'єктів підприємництва.....	9
1.1. Сутність, місце та роль власного капіталу в діяльності господарюючих суб'єктів.....	9
1.2. Теоретико-методологічні основи формування та управління власним капіталом підприємств.....	16
Розділ 2. Фінансовий механізм формування та використання власного капіталу підприємства.....	21
2.1. Сучасна практика формування власного капіталу підприємств та оцінка її особливостей	21
2.2. Аналіз досягнутого рівня ефективності використання власного капіталу суб'єктів підприємництва.....	31
Розділ 3. Напрями оптимізації процесів формування та використання власного капіталу в сучасних умовах ведення бізнесу	37
3.1. Перспективи розвитку політики управління власним капіталом підприємства в контексті підвищення її ефективності.....	37
3.2. Шляхи покращення фінансування діяльності підприємства на основі збалансування співвідношення власного та залученого капіталу.....	43
Висновки.....	50
Список використаних джерел.....	53
Додатки.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Створення і нормальне функціонування підприємств будь-якої форми власності неможливе без формування достатнього обсягу власного капіталу. Власний капітал становить фінансову основу створення і розвитку підприємства будь-якої форми власності та організаційно-правової форми. Динаміка власного капіталу свідчить про якість фінансового менеджменту. Структура та ефективність використання власного капіталу підприємства безпосередньо впливають на формування добробуту його власників. Величина власного капіталу може відбиватися на іміджі та інвестиційній привабливості фірми.

За ринкових умов господарювання успіх будь-якого суб'єкта господарювання, незалежно від форми власності та виду діяльності, багато в чому залежить від правильного вибору джерел формування, напрямів розподілу й використання капіталу, що знаходиться у розпорядженні підприємства.

Власному капіталу, як індикатору відносин, власності притаманні наступні характеристики: він є основним фактором виробництва; характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять прибуток; є головним джерелом формування добробуту власників; є головним показником ринкової вартості підприємства, а також його динаміка є важливим барометром рівня ефективності господарської діяльності підприємства.

В економічній літературі вивченням капіталу займалися ряд вчених, серед яких: К. Маркс, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Афанасьєв, В. В. Ковальов, І. Зятовський, Г. Г. Кірейцев, Г. Б. Поляк, А. М. Поддєрьогін, І. А. Бланк, Джеймс К. Ван Хорн, В. П. Савчук, Г. О. Крамаренко, О. О. Терещенко та інші.

Однак ціла низка проблем формування обсягів і структури капіталу ще залишаються не повністю дослідженими, зокрема, питання розрахунку оптимального співвідношення між власним і залученим капіталом на підприємстві, що забезпечує можливість оперативно визначати безпечні обсяги фінансування з різних джерел у процесі поточної фінансової роботи. Зважаючи на це, розробка

питання щодо сутності, формування та використання, а також шляхів підвищення ефективності управління власним капіталом підприємства обумовлює актуальність обраної теми дослідження у кваліфікаційній роботі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою „Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ”.

Мета та завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи – узагальнення науково-теоретичних засад організації та практичних підходів до функціонування процесів фінансування діяльності суб'єктів підприємництва за рахунок власного капіталу.

Виходячи з поставленої мети при виконанні кваліфікаційної роботи вирішувались наступні завдання дослідження економічної сутності власного капіталу підприємств його структури та функцій; узагальнення теоретичних аспектів формування та оцінки власного капіталу суб'єктів підприємницької діяльності; узагальнення теоретичних засад розвитку політики управління власним капіталом в Україні та світі; аналіз порядку формування та використання власного капіталу підприємства; оцінка фінансової стійкості та ефективності використання власного капіталу конкретного підприємства; обґрунтування напрямів оптимізації розміру власного капіталу для покращення фінансування діяльності підприємства; визначення шляхів покращення політики управління власним капіталом .

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження у кваліфікаційній роботі є фінансові аспекти фінансування господарської діяльності підприємства за рахунок власного капіталу господарюючих суб'єктів.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних основ та практичних особливостей формування та використання власного капіталу в умовах конкретного підприємства.

Методи дослідження. Теоретична і методологічна основи дослідження ґрунтуються на використанні основних положень економічної й фінансової те-

орії, розробок науково-дослідних установ, вітчизняних та зарубіжних вчених із питань формування власного капіталу аграрних підприємств, управління ним та на цій основі підвищення ефективності використання, а також діючі нині законодавчі та нормативні акти. Дослідження в кваліфікаційній роботі проводилося згідно з методологією системного підходу до вивчення економічних процесів і явищ.

Інформаційна база. Теоретичну базу кваліфікаційної роботи становлять сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів та методів дослідження. Базою для виконання кваліфікаційної роботи виступала приватна агрофірма ХХХ.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. В кваліфікаційній роботі одержано ряд результатів теоретичного та практичного характеру, а саме набули подальшого розвитку дослідження резервів удосконалення процесу фінансування господарської діяльності підприємств за рахунок власного капіталу, результатом чого стало визначення його оптимального співвідношення із залученим капіталом.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці пропозицій і рекомендацій для підприємств, спрямованих на ефективне формування та використання власного капіталу та його ролі у фінансовому забезпеченні діяльності суб'єктів підприємницької діяльності і підтверджується відгуком з досліджуваного підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, виконані автором особисто.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на всеукраїнській науково-практичній конференції [„Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін”] (Полтава: ПДАУ, 2022 р.), на II Міжнародній студентській науковій конференції [„Тренди та перспективи розвитку міждисциплінарних досліджень”] (Хмельницький: ГО „Європейська наукова платформа”, 2022 р.), на IX всеукраїнській на-

уково-практичній інтернет-конференції молодих вчених [„Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики”] (Полтава: ПДАУ, 2022 р.) та на науково-практичній конференції студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик по напрямках підготовки (спеціальностях) (Полтава: ПДАУ, 2022 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано шість наукових праць загальним обсягом 0,98 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 47 найменувань, містить 11 таблиць, 11 рисунків, 13 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 57 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Сутність, місце та роль власного капіталу в діяльності господарюючих суб'єктів

Будучи головною економічною базою створення і розвитку товариства, капітал у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу. Це пов'язано з активним розвитком підприємницької діяльності, формуванням різних форм власності господарюючих суб'єктів різного організаційно – правового статусу.

Капітал – це фінансові ресурси підприємства, необхідні для організації його господарської діяльності і використовувані в господарському обороті для одержання доходів і прибутку. У зв'язку з цим важливе подальше дослідження сутності капіталу, його необхідності і значення для підприємств, розуміння ролі фінансів у створенні, накопиченні і використанні капіталу з метою формування сприятливих умов для поступального розвитку економіки України [2].

Кожне підприємство чи організація для реалізації поставлених цілей має у своєму розпорядженні як засоби праці (будівлі, машини, устаткування і т.ін.), так і предмети праці (сировину, матеріали, паливо і т. ін.), які в сукупності складають господарські засоби, тобто власність підприємства. В свою чергу власність асоціюється із поняттям „капітал” [13].

Поняття „капітал” походить від латинського „capitalis”, що означає головний, дуже важливий. Дослідження сутності та економічного змісту капіталу здійснюється вченими, представниками різноманітних економічних шкіл протягом багатьох років тобто термін «капітал» є одним з основних та фундаментальних в економічній науці. Капітал вивчався та розглядався з багатьох позицій та в різних проявах.

Першу спробу дати науковий аналіз капіталу зробив давньогрецький мис-

литель Аристотель (384-322 рр. до н.е.), який розглядав капітал через призму багатства та, аналізуючи його сутнісні ознаки, зробив висновок, що ця категорія поділяється на два види. До першого він відніс дане природою багатство, яке пов'язане з постійним нагромадженням засобів, необхідних для життя і корисних для держави чи домашнього об'єднання, але яке „не безкінечне, а має свої межі”. До другого виду багатства Аристотель відніс процес накопичення грошей, що являє собою „...мистецтво наживати статок, з чим і пов'язане уявлення, нібито багатство і нажива не мають ніяких меж” [15].

Аналізуючи результати досліджень вченими економічної сутності капіталу, з точки зору історичної еволюції виділяють три основні підходи до його формування:

1. Капітал як грошовий фактор – гроші є основним чинником виробництва, фундаментом економічного прогнозування і головним інструментом економічної політики держави. Найвідоміші прихильники цієї концепції – Т. Мен, Ф. Кене, У. Стаффорд, А. Монкретьєн, В. Мірабо.

2. Капітал як матеріально речовинний ресурс. Відповідно до цього підходу Капітал – це цінності та послуги, за допомогою яких створюється новий дохід. Макроекономічна природа капіталу проявляється у вигляді фінансово-грошового сектора економіки. В основі концепції лежать погляди А. Сміта, Д. Рікардо, Ст. Мілля, Ж-Б. Сея, А. Маршала, Р. Хікса, Дж. Кейнса.

3. Капітал як виробничі відносини. Капітал визначається як відносини, які витікають з монополізації власності на засоби виробництва в руках підприємців і відсутність таких у робітників. Здійснювалось виділення ролі різних частин капіталу. До прихильників цього підходу можна віднести К. Маркса, Ф. Енгельса, М. Фрідмена, П. Лоффера, Е. Хансена, Дж. Робінсона.

У сучасному суспільстві представники західної економічної науки трактують капітал як „блага довготривалого використання, що створені людиною для виробництва інших товарів і послуг”. Таке визначення капіталу служить загальною основою для різних понять, використаних у вжитку і в економічній літературі [26].

Однак, незважаючи на спільну основу, в сучасних умовах багато вчених по-різному підходять до визначення поняття „капітал”. Серед вітчизняних економістів найвдаліше обґрунтування сутності капіталу підприємства дано Г. Г. Кірейцевим. Він вважає, що капітал – це власність відповідної фізичної або юридичної особи на активи: майно і об’єкти (ресурси), які є і на підприємстві. Пасивна сторона балансу містить інформацію про те, яку частину капіталу надано в розпорядження підприємства власниками (власний капітал) і яку – кредиторами (позичковий капітал) [27].

Позичковий капітал характеризує частину активів підприємства, що профінансована його кредиторами всіх видів. У балансі позичковий капітал відображається за такими розділами пасиву: забезпечення наступних витрат та платежів; довгострокові зобов’язання; поточні зобов’язання; доходи майбутніх періодів.

Власний капітал – це сальдо між загальною сумою активів та позичковим капіталом. Він характеризує частину майна, яка профінансована власниками корпоративних прав підприємства (завдяки безпосереднім внескам грошових коштів (майнових об’єктів) чи в результаті реінвестування прибутку). Власний капітал відображається в першому розділі пасиву.

Власний капітал показує частку майна підприємства, яка фінансується за рахунок коштів власників і власних засобів підприємства. Тривалий час у вітчизняній теорії та практиці питанню фінансування діяльності господарських структур за рахунок капіталу власників приділялась надзвичайно мало уваги.

Сьогодні, за твердженням Т. Черемісової, досить актуальним є питання переорієнтації підприємства на ринкові форми їх фінансування, однією з яких є мобілізація ресурсів на основі залучення інвестицій в обмін на нормативні права, емітовані юридичною особою. Тим часом працівники фінансових служб підприємств, фінансові менеджери, бухгалтери, інші фахівці, які займаються практичною фінансовою роботою, стикаються із значними труднощами при спробі використати вказаний метод фінансування [47].

Для успішного здійснення операцій з власним капіталом підприємства та

ефективного використання даної форми фінансування на практиці фінансистам слід оволодіти таким блоком питань: цілі, порядок та умови збільшення (зменшення) статутного і власного капіталу; резерви підприємства, їх види, значення та порядок формування; додатковий капітал: порядок його формування та використання; оподаткування операцій, пов'язаних зі збільшенням (зменшенням) статутного капіталу, додаткового капіталу, здійсненням реінвестицій у корпоративні права.

Основною метою формування капіталу підприємства, на думку Т. Камінської, є задоволення потреби в придбанні необхідних активів і оптимізація його структури з позицій забезпечення умов ефективного його використання [23].

Принцип врахування розвитку господарської діяльності підприємства означає, що процес формування об'єму та структури капіталу підпорядкований завданням забезпечення його господарської діяльності не лише на початковій стадії функціонування підприємства, а й у найближчій перспективі.

Принцип забезпечення відповідності об'єму залученого капіталу об'єму активів підприємства визначає те, що загальна потреба в капіталі підприємства базується на його потребі в оборотних і необоротних активах.

Принцип забезпечення оптимальності структури капіталу з позицій ефективного його функціонування (співвідношення власних і залучених фінансових засобів, що використовуються підприємством в процесі його господарської діяльності) визначає, що умови формування високих кінцевих результатів діяльності підприємства в значній мірі залежать від структури використовуваного капіталу.

Принцип забезпечення мінімізації затрат по формуванню капіталу з різних джерел передбачає, що така мінімізація здійснюється в процесі управління вартістю капіталу.

Реалізація принципу забезпечення високоефективного використання капіталу в процесі його господарської діяльності забезпечується шляхом максимізації показника рентабельності власного капіталу при прийнятному для підприємства рівні фінансового ризику [24].

Власний капітал підприємства – це підсумок першого розділу пасиву балансу, тобто перевищення балансової вартості активів підприємства над його зобов'язаннями. Основними складовими власного капіталу є статутний капітал, нерозділений прибуток. Відомості про розміри статутного і резервного капіталу містяться у статуті підприємства. Показник власного капіталу є одним з індикаторів кредитоспроможності підприємства. Він – основа для визначення фінансової незалежності підприємства, його фінансової стійкості та стабільності.

Власний капітал відображає величину вартості засобів, які належать засновникам підприємства. Капітал власника відображає розмір участі власників (засновників, учасників, акціонерів) підприємства фінансуванні його активів.

Для більшості підприємств, за висловом С. Ксьондза, основним елементом власного капіталу є статутний (номінальний) капітал – сума вкладів власників підприємства в його активи за номінальною вартістю згідно із засновницькими документами. У відповідній статті балансу наводиться зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства [33].

Проаналізувавши основні підходи до класифікації власного капіталу, пропонуємо узагальнену класифікацію його складових.

Зареєстрований (пайовий) капітал – це юридично оформлена, офіційно об'явлена й належним чином зареєстрована частина внесків власників до капіталу підприємства. Він включає статутний капітал господарських товариств, державних і комунальних господарств та пайовий капітал.

Статутний капітал – це організаційно-правова форма капіталу, величина якого визначається установчими документами господарюючого суб'єкта згідно з чинним законодавством.

Пайовий капітал. Цей вид капіталу використовують кредитні спілки, підприємства споживчої кооперації та інші колективні підприємства, у яких в установчих документах фіксуються внески засновників у вигляді паїв, пайових внесків.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – це чистий фінансовий

результат діяльності підприємства після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу.

Невід'ємним елементом власного капіталу в усіх господарських товариствах є наявність резервного капіталу, розмір якого, встановлюється установчими документами, але не менше 15 % статутного капіталу. Розмір щорічних відрахувань до резервного капіталу передбачається установчими документами, але не може бути меншим 5 % суми чистого прибутку [11].

Неоплачений капітал – притаманний тим підприємствам, у яких є в наявності статутний або пайовий капітал. Він виникає завдяки тому, що згідно законодавства підприємство може розпочати свою діяльність маючи в наявності не повністю сформованими вказані види капіталу.

Вилучений капітал – це фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених акціонерним товариством у його учасників. Цей вид капіталу притаманний корпоративним підприємствам. Акціонерне товариство має право викупити в акціонера оплачені ним акції. [19].

Сутність власного капіталу підприємства, за словами В. Саварин, проявляється через його функції, які за загальною думкою науковців, що працюють в даній сфері, зводяться до наступних:

1. Функція заснування та введення в дію підприємства. Власний капітал у частині статутного є фінансовою основою для запуску і дію нового суб'єкта господарювання.

2. Функція відповідальності та гарантії. Статутний капітал є свого роду кредитним забезпеченням для кредиторів підприємства. Власному капіталу в пасиві балансу відповідають чисті активи в активній стороні балансу. Чим більший власний капітал, тим більших збитків може зазнати підприємство без загрози інтересам кредиторів, отже, тим вищою є його кредитоспроможність.

3. Захисна функція показує, яке значення має власний капітал для власників. Чим більший власний капітал, тим краще захищеним є підприємство від впливу загрозливих для його існування факторів, оскільки за рахунок власного капіталу можуть покриватися збитки підприємства.

4. Функція фінансування та забезпечення ліквідності. Внесками у власний капітал, разом із спорудами, обладнанням, цінними паперами та іншими матеріальними цінностями, можуть бути грошові кошти.

5. База для нарахування дивідендів і розподілу майна. Одержаний протягом року прибуток або розподіляється та виплачується власникам корпоративних прав у вигляді дивідендів, або спрямовується на збільшення статутного чи резервного капіталу.

6. Функція управління чи контролю. Згідно із законодавством власники підприємства можуть брати участь у його управлінні. Найвищим органом акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю є збори учасників товариства, які призначають керівні органи та ревізійну комісію.

7. Рекламна (репрезентативна) функція. Солідний статутний капітал (власний капітал) підприємства створює підґрунтя для довіри до нього не тільки з боку інвесторів, а й з боку постачальників факторів виробництва і споживачів готової продукції. Крім того, підприємством із солідним власним капіталом набагато легше залучити кваліфікований персонал [14].

В цілому слід зауважити, що капітал є однією з фундаментальних економічних категорій, сутність якої наукова думка досліджує протягом багатьох століть. Власний капітал – це основа для початку і продовження господарської діяльності підприємства, він є одним із найістотніших і найважливіших показників, який характеризує фінансовий стан підприємства. Між тим, на сьогодні в Україні існує низка невирішених проблем та питань, пов'язаних з чітким правовим регулюванням обліку фінансово-господарської діяльності підприємств, зокрема власного капіталу, останнім часом законодавчо-нормативне регулювання зазнає значних змін з метою удосконалення усіх систем.

1.2. Теоретико-методологічні основи формування та управління власним капіталом підприємств

Об'єктивною основою сталого розвитку та підвищення конкурентних переваг підприємств роздрібною торгівлі в ринковому просторі є капітал. Динамічний характер капіталу, тобто його здатність створювати нову вартість та генерувати грошові потоки, потребує адекватності управлінських дій фінансових менеджерів щодо формування капіталу підприємства, оптимізації його структури, вибору форм і джерел залучення фінансових ресурсів у господарську діяльність підприємства на основі оцінки вартості капіталу.

Економічна категорія вартості капіталу є однією з найважливіших в економічній науці і трактується І. О. Бланком, як ціна, яку платить підприємство за використання фінансових ресурсів, залучених з різних джерел [9].

Вартість капіталу – це середньозважена вартість, яку підприємство заплатило за грошові засоби, які використало для формування власного капіталу. Ця середньозважена величина визначається співвідношенням запозиченого і власного капіталу в пасивній частині балансу. Вартість капіталу можна обчислити як суму добутків грошової ставки зобов'язань та вартість зобов'язань з процентною ставкою власного капіталу та вартості власного капіталу. Вартість капіталу являє собою ціну, яку підприємство платить за його залучення з різних джерел.

Вартість капіталу – одна з найважливіших змінних в оцінці бізнесу, яка визначається ринком і майже повністю знаходиться поза контролем власників підприємств. Ринок встановлює базову без ризикову очікувану ставку доходу і величину премії, що вимагає інвестор (покупець цінних паперів) в обмін на прийняття на себе ризику різних рівнів [35].

Важливим елементом оцінки вартості підприємства є визначення вартості капіталу, який є в його розпорядженні. Це поняття характеризує ціну залучення підприємством фінансових ресурсів. Інакше кажучи, це винагорода, за яку капіталодавці погоджуються вкладати кошти в дане підприємство. Згідно із сучас-

ними тенденціями в теорії і практиці фінансової діяльності вартість капіталу підприємства рекомендовано розраховувати на основі використання так званої моделі середньозваженої вартості капіталу (WACC):

Середньозважена вартість капіталу показує середню доходність, якої очікують (вимагають) капіталодавці (власники та кредиторів), вкладаючи кошти в підприємство. Вона залежить від структури капіталу, а також ціни залучення капіталу від власників і кредиторів.

Головна проблема, з якою стикаються фінансисти при застосуванні моделі WACC, за словами І. С. Задорожного, полягає у визначенні ціни залучення власного капіталу. Зокрема значення очікуваної ставки вартості власного капіталу [20].

У процесі оцінки вартості власного капіталу слід чітко відокремлювати очікувану ціну, за яку інвестори будуть згодні вкладати кошти в підприємство та очікувану рентабельність власного капіталу. Різниця полягає в тому, що останній показний розраховується з використанням балансової вартості власного капіталу. Натомість ціна залучення власного капіталу визначається на основі ринкових оцінок вартості капіталу підприємства та його доходу.

В контексті оцінки вартості підприємства особливе значення показника середньозваженої вартості капіталу WACC полягає в тому, що він може використовуватися як ставка дисконтування для приведення майбутніх доходів до теперішньої вартості [37].

Концепція такої оцінки виходить з того, що капітал, як один із головних факторів виробництва, має певну вартість, що формує рівень операційних і інвестиційних витрат підприємства. Концепція, за визначенням Н. Давиденка, визначає цілий ряд напрямків господарської діяльності підприємства.

1. Вартість капіталу підприємства слугує мірою прибутковості операційної діяльності.
2. Показник вартості капіталу використовується в процесі здійснення реального інвестування.
3. Вартість капіталу підприємства слугує базовим показником формуван-

ня ефективності фінансового інвестування.

4. Показник вартості капіталу підприємства являється критерієм прийняття управлінських рішень відносно використання оренди (лізингу) чи придбання основних засобів.

5. Показники вартості капіталу в розрізі окремих його елементів використовується в процесі управління структурою цього капіталу в основі механізму фінансового лівериджу.

6. Рівень вартості капіталу підприємства виступає важливим вимірником рівня низької вартості цього підприємства.

7. Показник вартості капіталу є критерієм оцінки й формування відповідного виду політики фінансування підприємством своїх активів [16].

Важливість оцінки вартості капіталу при управлінні його формуванням визначає необхідність розрахунку цього показника на всіх етапах розвитку підприємства. Процес оцінки вартості капіталу базується на наступних основних принципах: 1) Принцип попередньої по елементній оцінці вартості капіталу; 2) Принцип узагальнюючої оцінки вартості капіталу; 3) Принцип порівняння оцінки вартості власного і залученого капіталу; 4) Принцип динамічної оцінки вартості капіталу; 5) Принцип взаємозалежності оцінки теперішньої та майбутньої середньозваженої вартості капіталу підприємства; 7) Принцип визначення межі ефективного використання додатково залученого капіталу.

Стратегія розвитку підприємства повинна будуватися з урахуванням системи управління використанням капіталу і реалізувати свою головну мету і основні завдання шляхом здійснення певних функцій. При цьому, ефективність господарської діяльності підприємства визначається процесами формування його капіталу. При цьому повинні враховуватися потреби підприємства у придбанні необхідних активів і оптимізація його структури з позиції ефективного використання фінансових ресурсів.

В управлінні формуванням капіталу підприємства, на думку Р. Варичевої можна виділити такі основні принципи: складання спеціальної цільової програми розвитку господарської діяльності підприємства; створення структури кері-

вництва цією програмою; забезпечення відповідності обсягу залучуваного капіталу обсягу сформованих активів підприємства; забезпечення оптимального розміру, складу і структури капіталу з позиції ефективного його функціонування; формування капіталу підприємства з різних джерел з урахуванням мінімізації їх витрат; ефективне використання капіталу підприємства в процесі господарської діяльності [12]:

Потенціал системи управління підприємством являє сукупність тих можливостей, засобів та інструментів, що з'являються в нього із застосуванням механізму управління капіталом підприємства. Потенціал характеризує не одномоментну, а перспективну результативність, поступово накопичувану протягом часу.

Кожне підприємство повинно обирати найбільш прийнятну модель управління капіталом підприємства з урахуванням чинного законодавства, конкретних умов діяльності і традицій.

Важливим у господарській діяльності підприємств є фінансово-економічний потенціал, що реалізує спроможність системи управління регулювати і нарощувати грошові потоки. Фінансово-економічний потенціал системи управління нерозривно пов'язаний з механізмом управління капіталом підприємства.

На початковій стадії формування капіталу на підприємстві переважає тактичне, оперативне управління. Це означає, що фінансово-економічний потенціал зосереджений у першу чергу на вирішенні завдань підтримки показників платоспроможності і ліквідності. У міру розвитку підприємство переборює кризові ситуації у своїй діяльності, капітал підприємства нарощується за рахунок поліпшення показників рентабельності і ділової активності.

Введення механізмів корпоративного управління дозволяє наростити інвестиційну привабливість підприємства. Складність і багатогранність діяльності підприємства у міру його структурного розвитку передбачає формування репутації підприємства, або гудвіла.

Ефективний механізм управління капіталом підприємства дозволяє в повному обсязі реалізувати поставлені перед ним цілі і завдання, сприяє результа-

тивному здійсненню функцій цього управління.

В підсумок проведеного дослідження слід зазначити, що ефективність господарської діяльності підприємства визначається процесами формування його капіталу. При цьому повинні враховуватися потреби підприємства у придбанні необхідних активів і оптимізація його структури з позиції ефективного використання фінансових ресурсів. Потенціал управління капіталом підприємства є головним компонентом загального потенціалу підприємства, тому що він визначає реалізацію стратегічних цілей підприємства і всіх інших його потенціалів. Відповідно з механізмом управління капіталом підприємства нерозривно пов'язаний фінансово-економічний потенціал системи управління.

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Сучасна практика формування власного капіталу підприємств та оцінка її особливостей

Приватна агрофірма ХХХ, на матеріалах якого виконувалось дослідження є сільськогосподарським підприємством, яке має права юридичної особи, володіє відокремленим майном, від свого імені набуває майнові та особисті немайнові права, вступає в зобов'язання, орендує майно та землю, здійснює будь яку виробничу, комерційну, посередницьку та іншу господарську діяльність, що не суперечить чинному законодавству і Статуту, з метою одержання прибутку.

З метою проведення аналізу фінансового стану ХХХ слід розглянути сукупність показників, що характеризують: майновий стан, фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність, фінансові результати і рентабельність, ділову активність підприємства тощо, використовуючи інформацію з:

- Балансу (Звіту про фінансовий стан) (додатки: А, Б, В);
- Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (додатки: Г, Д, Е).

Активи являють собою фінансово-економічні ресурси підприємств в різних видах для використання під час здійснення ними господарської діяльності, формуючись для досягнення конкретних цілей та втілення стратегії економічного розвитку та характеризуючи, при цьому, основу його економічного потенціалу. Загальновизнано, що активи підприємства повинні відповідати функціональному напрямку та обсягам його діяльності. Невід'ємним елементом загальної оцінки активів ХХХ загалом, і визначення частки їх необоротної складової, зокрема, є аналіз його майнового стану за інформацією бухгалтерського балансу з використанням прийомів горизонтального і вертикального аналізу з обчисленням показників структури та динаміки (табл. 2.1, додаток Ж).

Аналітичні дані табл. 2.1 вказують на наявність стабільних тенденцій зростання обсягів майна ХХХ за досліджуваний період. Так за 2020 – 2021 років загальна вартість майна підприємства зросла на 161823 тис. грн, або на 27,7 %. Таку тенденцію забезпечило, в більшій мірі, збільшення обсягів необоротних активів – на 87535 тис. грн, тоді як оборотні активи за аналогічний період зросли на 74288 тис. грн і їх приріст у відносному виразі був більшим ніж необоротних. За наступні два роки обсяг майна ХХХ – і надалі суттєво зріс, що є позитивним моментом в діяльності підприємства, а розмір такого зростання становив 119826 тис. грн, або 16,0 %. При цьому, переважаючий вплив на загальну зміну мали вже оборотні активи, причому як в абсолютному, так і відносному виразах. Графічним доповненням зроблених висновків є рис. 2.1.

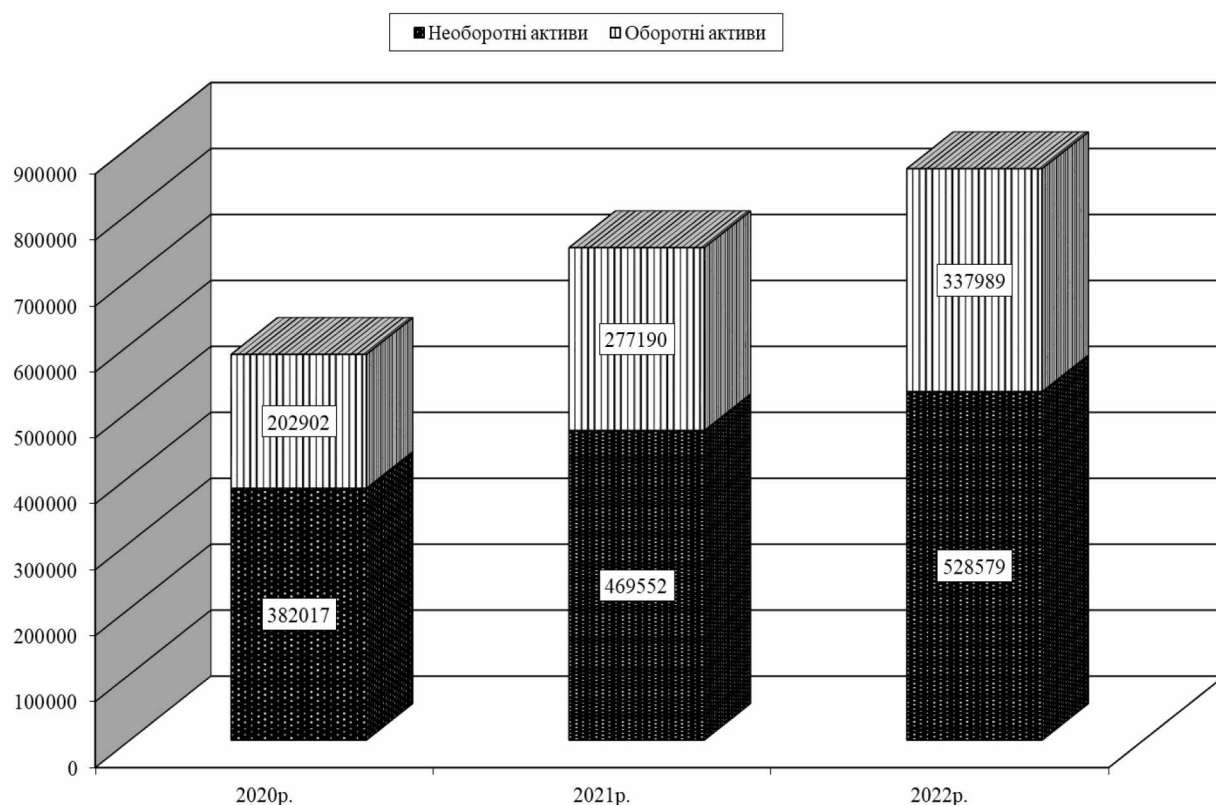

Рис. 2.1. Склад та динаміка окремих видів активів ХХХ,
2020 – 2022 рр., тис. грн

Ліквідність ХХХ, як і інших подібних господарюючих суб'єктів – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. Порівняння високоліквідних і середньо ліквідних активів ($A1 + A2$) з

найбільш терміновими і короткостроковими зобов'язаннями (ПІ + П2) дозволяє визначити поточну ліквідність балансу.

З категорією ліквідності тісно пов'язане поняття платоспроможності, яке характеризує здатність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, що впливають із кредитних та інших операцій, грошового характеру і мають певні терміни оплати (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Відносні показники оцінки платоспроможності ХХХ,
2020 – 2022 рр.**

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Нормативне значення	Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2021 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,066	0,055	0,068	$\geq 0,2$	-0,011	0,013
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,299	0,275	0,323	$\geq 0,7$	-0,024	0,049
Загальний коефіцієнт ліквідності	1,117	1,139	1,213	$\geq 1,0$	0,022	0,074

Розрахунки в наведеній таблиці свідчать про загалом позитивну за досліджувані 2020 – 2022 рр. (особливо за останні два роки) динаміку всіх показників ліквідності ХХХ. Про те, така тенденція все ж поки що не забезпечила дотримання нормативних значень щодо коефіцієнта абсолютної ліквідності та коефіцієнта швидкої ліквідності.

Одночасно ,слід наголосити на дотриманні нормативу щодо загального коефіцієнта ліквідності, величина, якого стабільно збільшувалась в кожному з трьох останніх років. Наочно зроблені висновки підтверджує рис. 2.2 (додаток 3).

Оперативний аналіз платоспроможності ХХХ дає можливість виявити ознаки неплатоспроможності в діяльності підприємства для їх подальшого усунення (табл. 2.3).

За досліджуваний період в ХХХ спостерігалась певна негативна стабільність. Так як свідчать розрахунки табл. 2.3 на підприємстві за досліджуваний період місце критична неплатоспроможність. Однак, зважаючи , на позитивну

динаміку за останні три роки загального коефіцієнта ліквідності та коефіцієнта забезпеченості власними засобами є сподівання на перетворення, в найближчій перспективі, неплатоспроможності на поточку.

Таблиця 2.3

**Оцінка та виявлення ознак неплатоспроможності ХХХ,
2020 – 2022 рр., тис. грн**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2021 р від 2020 р.	Відхилення (+,-) 2022 р від 2021 р.
Довгострокові фінансові інвестиції	62874	71466	55980	8592	-15486
Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти	11995	13415	18974	1420	5559
Поточні зобов'язання	181618	243375	278554	61757	35179
Показник поточної неплатоспроможності	-106749	-158494	-203600	-51745	-45106
Коефіцієнт покриття (Загальний коефіцієнт ліквідності)	1,117	1,139	1,213	0,022	0,074
Коефіцієнт забезпечення власними засобами	0,105	0,122	0,176	0,017	0,054
Чистий прибуток ("-" збиток)	29786	71058	32853	41272	-38205

Види і послідовність формування фінансових результатів підприємства з врахуванням сформованих окремо доходів та витрат проаналізовано в табл. 2.4 (додаток И).

Дані табл. 2.4 свідчать про позитивний момент в діяльності ХХХ, що полягає в покращенні його фінансових результатів за період 2020 – 2021 рр. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за цей період зросла більше ніж в два рази з 29786 тис. грн до 71058 тис. грн, або більше ніж в два рази. За наступний 2022 р., в зв'язку з воєнним станом та значним погіршенням економічних умов розвитку аграрного бізнесу в державі, ситуація змінилась в протилежну сторону – негативні тенденції засвідчило суттєве зменшення розміру чистого прибутку. Так, підприємство залишилось прибутковим, однак його рівень за 2022 р. зменшився більше ніж на половину, майже до рівня 2020 р. Наочним відображенням динаміки зміни згаданих показників, а також факторів, які мали вплив на такі зміни слугує рис. 2.3 (додаток К)

Підсумовуючи здійснене дослідження слід наголосити на нестабільності фінансового становища ХХХ. При наявності окремих позитивних тенденцій, зокрема приріст майна та позитивну динаміку рівня чистого прибутку, досліджуване підприємство має низький рівень ліквідності. В зв'язку з чим керівництву слід вжити невідкладних заходів для виправлення негативних тенденцій в найближчій перспективі.

Сучасна політика ХХХ щодо формування власного капіталу є частиною загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає в забезпеченні необхідного рівня самофінансування його виробничого розвитку. Фінансування діяльності підприємства за рахунок власного капіталу є альтернативою до залучення позичкових коштів.

Джерелами формування власних фінансових ресурсів, як ХХХ, так і інших суб'єктів підприємництва, є:

- внутрішні джерела: прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, амортизаційні відрахування від основних засобів і нематеріальних активів, інші внутрішні джерела формування власних фінансових ресурсів;
- зовнішні джерела: залучення додаткового пайового або акціонерного капіталу, одержання підприємством безплатної фінансової допомоги, інші джерела формування власних фінансових ресурсів.

На сьогодні, у складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства, він формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно, і ріст ринкової вартості підприємства. Певну роль у складі внутрішніх джерел виконують також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю власних основних засобів і нематеріальних активів; проте суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування. Інші внутрішні джерела не грають помітної ролі у формуванні власних фінансових ресурсів підприємства.

Серед зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основ-

не місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом додаткових внесків у статутний фонд) або акціонерного (шляхом додаткової емісії та реалізації акцій) капіталу. Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути надана їм безплатна фінансова допомога, яка надається, як правило, лише окремим державним підприємствам. До числа інших зовнішніх джерел входять безплатно передані підприємству матеріальні та нематеріальні активи, що включаються до складу його балансу.

Оцінка джерел формування капіталу підприємства є важливою складовою аналізу фінансового становища суб'єктів підприємницької діяльності – взагалі, так і ХХХ, зокрема (табл. 2.5, додаток Л).

Дані табл. 2.5 підтверджують факт збільшення загальної величини капіталу ХХХ за період 2020 – 2021 рр. на 161823 тис. грн, або на 27,7 %. На даний приріст домінуючий вплив мало збільшення обсягів капіталу (на 100066 тис. грн) власного підприємства. За період наступних 2021 – 2022 рр. капітал ХХХ продовжив суттєво зростати – приріст становив 119826 тис. грн, або на 16,0 %.

На таке зростання пасивів підприємства, переважаючий (причому, на відміну від попереднього періоду, як в абсолютному, так і у відносному розмірах) вплив знову мало збільшення обсягів власного капіталу. Такі тенденції за останні три роки вплинули на зміни в структурі пасивів підприємства в сторону збільшення частки власного капіталу і відповідного зниження питомої ваги зобов'язань, що дещо стримує розвиток негативної ситуації з загальним фінансовим станом на підприємстві. Зроблені висновки доповнює рис. 2.4.

Аналіз структури та динаміки капіталу ХХХ з урахуванням поділу їх на види за рядом класифікаційних ознак проведено у табл. 2.6 (додаток М).

Аналітичні дані, отримані в табл. 2.6 підтверджують досліджену вище тенденцію зростання загального обсягу пасивів ХХХ за період 2020 – 2022 рр. Так, слід вказати на стабільну тенденцію зростання абсолютного розміру власного капіталу підприємства, який за період досліджуваних 2020 – 2021 рр. зріс на 99466 тис. грн, а за наступні два роки ще на 84647 тис. грн, що у відносному

виразі 24,6 та 16,8 відсотки відповідно.

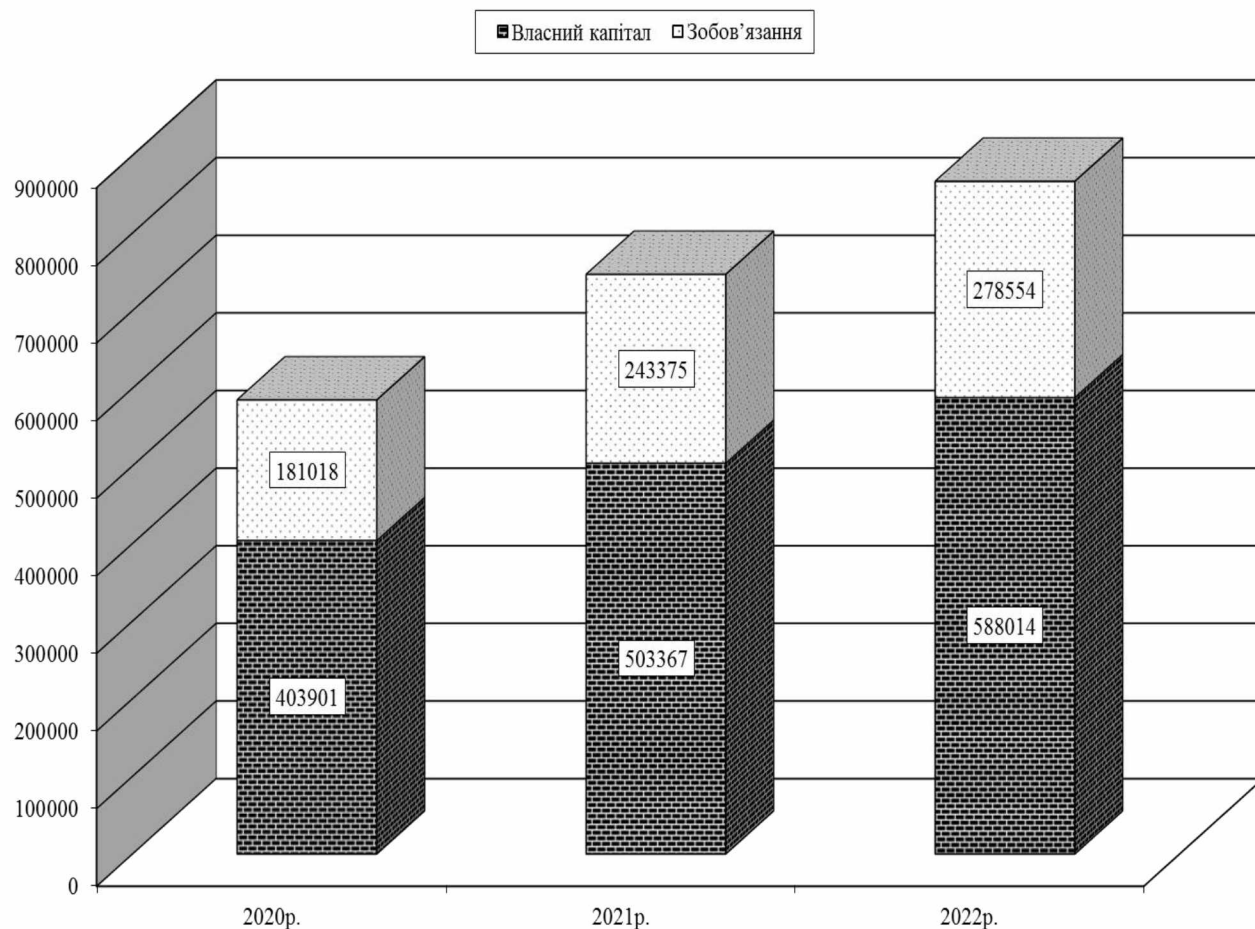

Рис. 2.4. Склад та динаміка окремих видів пасивів ХХХ, 2020 – 2022 рр., тис. грн

Однак, при цьому, слід констатувати порівняно вищі (за 2020 – 2021 рр.) відносні темпи приросту зобов'язанні ХХХ, що обумовило зменшення частки саме власного капіталу в структурі пасивів підприємства з 69,1 % у 2020 р. до 67,4 % у 2021 р. За наступні два роки темп приросту уповільнився і вже був меншим за аналогічний показник щодо власного капіталу, внаслідок чого частка останнього зростає на 0,5 %.

Аналізуючи склад власного капіталу ХХХ за рівним відповідальності слід вказати на виключне домінування в досліджуваному періоді додаткового капіталу і зовсім незначний розмір зареєстрованого капіталу. Зроблені висновки щодо поділу пасивів підприємства за різними класифікаційними підходами проілюстровано на рис. 2.5.

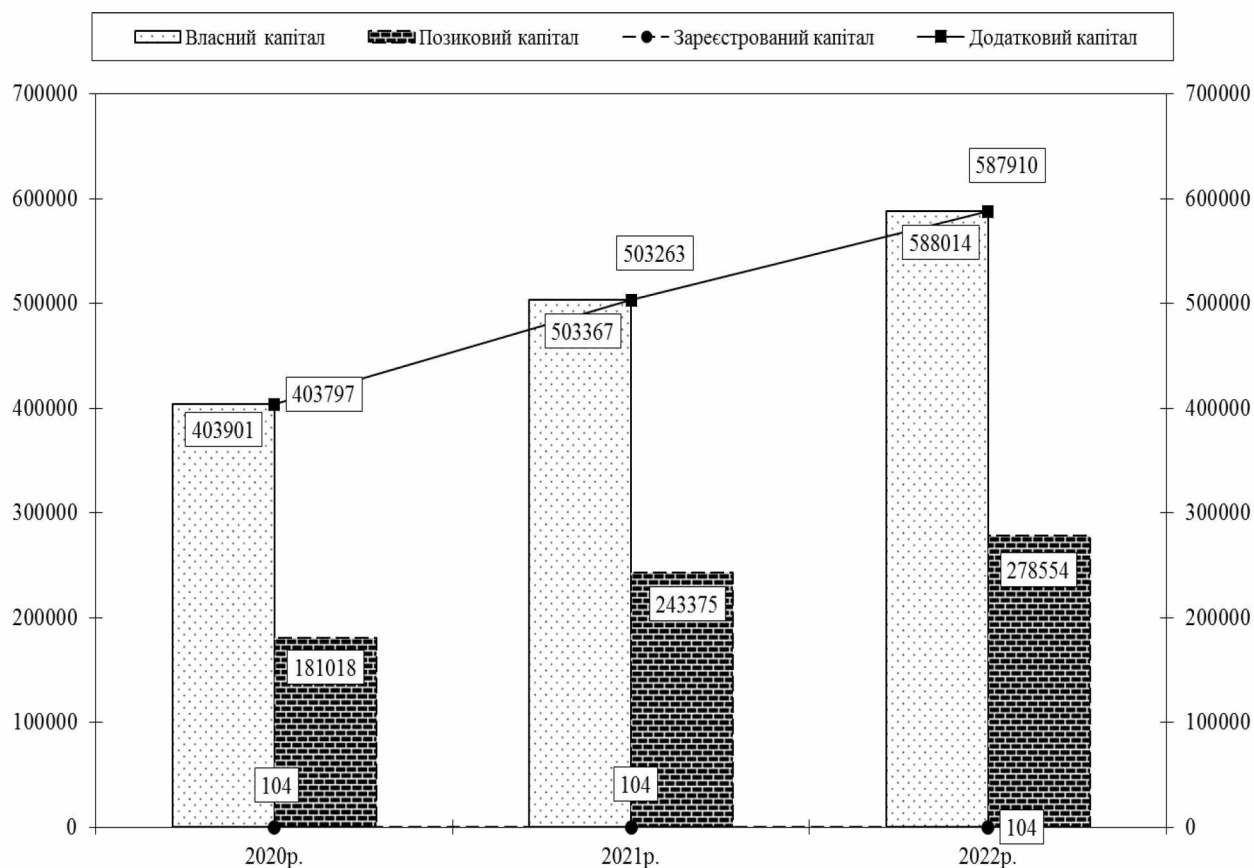

Рис. 2.5. Динаміка видів капіталу ХХХ, та власного капіталу за рівнем відповідальності, 2020 – 2022 рр., тис. грн

Власний капітал підприємства являє собою фінансові ресурси, які вкладені ним для організації та фінансування господарської діяльності. Нормою для успішної рентабельної роботи підприємства, його високої конкурентоспроможності на ринку і фінансової стійкості є ситуація, за якої власний капітал становить більшу частину його фінансових ресурсів.

До власного капіталу включають: зареєстрований капітал; пайовий капітал; додатковий вкладений капітал; інший додатковий капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток; неоплачений капітал; вилучений капітал.

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Визнання і оцінка власного капіталу безпосередньо залежить від визначення і оцінки його складових – активів і зобов'язань. Слід зазначити, що сума власного капіталу – це абстрактна вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відо-

ображає поточну вартість прав власників фірми. На суму власного капіталу суттєво впливають усі умовності бухгалтерського обліку, що були застосовані при оцінці активів і кредиторської заборгованості, і вона може лише випадково співпадати із сукупною ринковою вартістю акцій підприємства чи з сумою, яку можна отримати від продажу чистих активів частинами або підприємства в цілому.

На підприємстві власний капітал представлений в наступних формах (рис. 2.6).

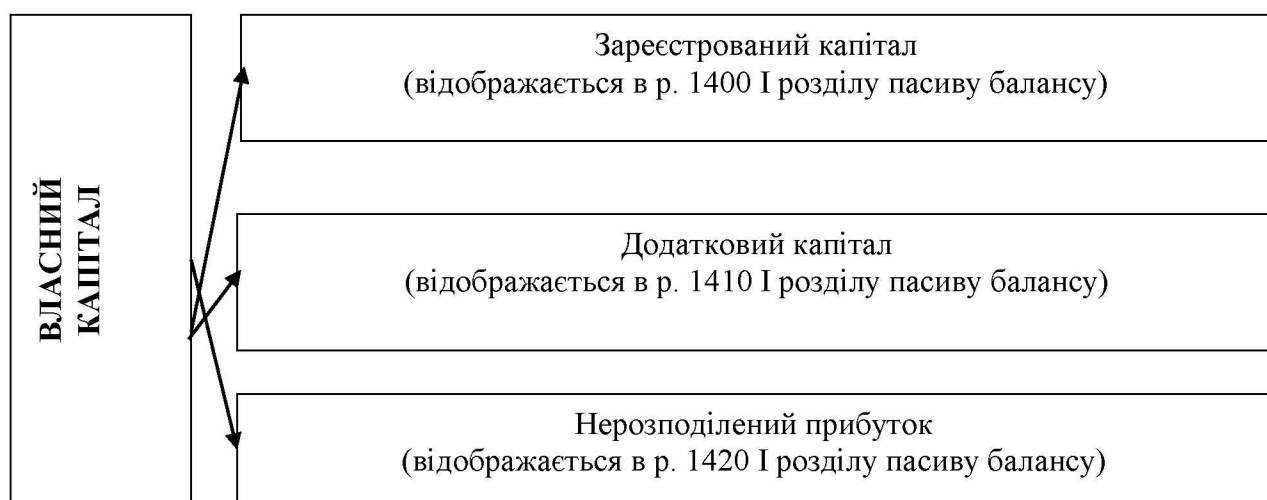

Рис. 2.6. Види власного капіталу наявні у ХХХ, 2020 – 2022 рр.

Означені вище види власного капіталу в досліджуваному підприємстві потребують оцінки з позицій, як загального обсягу, так і структури та динамічних змін за останні три роки (табл. 2.7).

Здійснені в табл. 2.7 розрахунки підтверджують, встановлену раніше, тенденцію щодо зростання загального обсягу власного капіталу ХХХ за досліджуваний період загалом майже на половину. В той же час, зроблені розрахунки засвідчують факт домінування в складі власного капіталу саме додаткового капіталу, на долю якого припадало від 74,86 % у 2022 р. до 89,13 % у 2020 р.

При цьому, слід звернути увагу на стабільне зростання, як абсолютного розміру, так і частки додаткового капіталу в загальному обсязі власного капіталу ХХХ за 2020 – 2022 рр., що підтверджує рис. 2.7.

**Склад, структура та динаміка власного капіталу ХХХ,
2020 – 2022 рр. (станом на кінець року)**

Вид власного капіталу	2020 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення (+,-) 2020 р від 2019 р.	Відхилення (+,-) 2021 р від 2020 р.
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %		
zareestrovaniy	104	0,03	104	0,02	104	0,02	-	-
додатковий	360012	89,13	388420	77,17	440214	74,86	+28408	+51794
нерозподілений прибуток	43785	10,84	114843	22,81	147696	25,12	+71058	+32853
Всього	403901	100,00	503367	0,02	588014	100,00	+99466	+84647

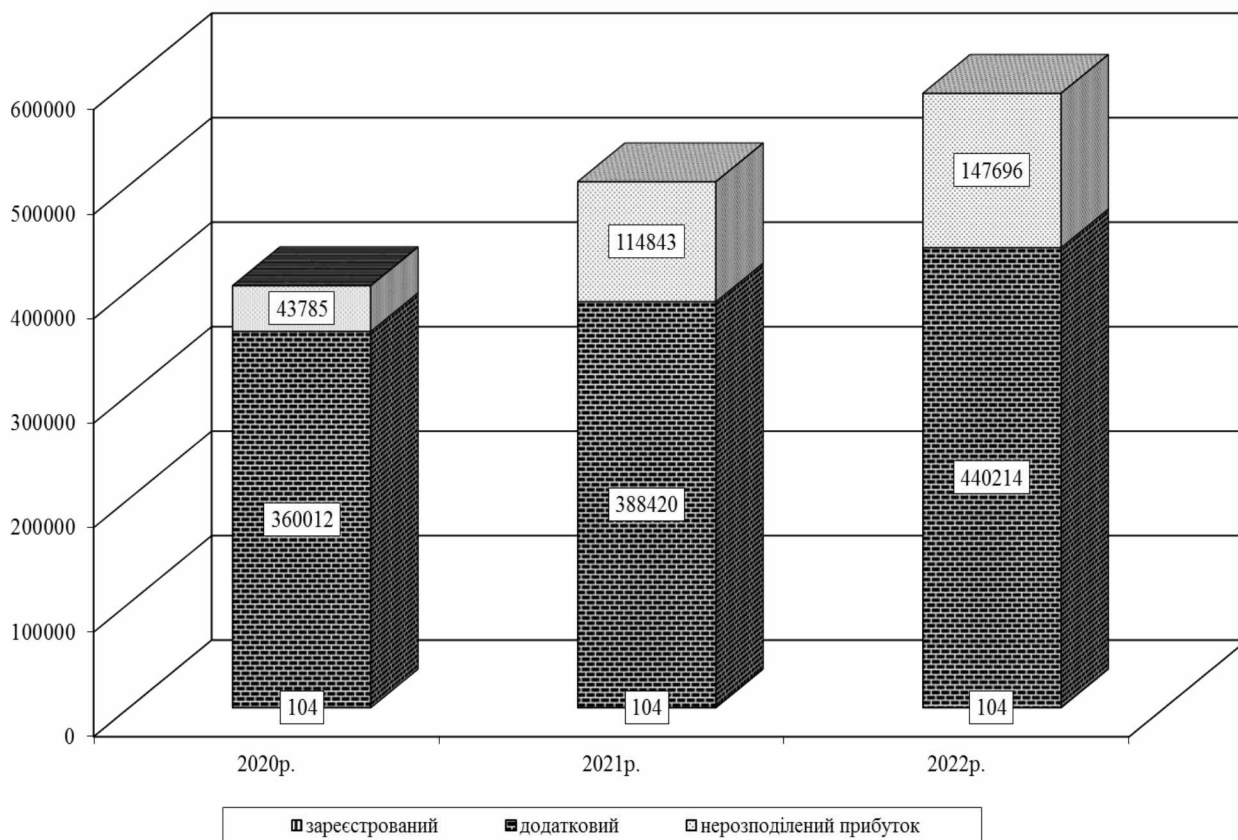

Рис. 2.7. Склад та динаміка окремих видів власного капіталу ХХХ, 2020 – 2022 рр., тис. грн

В цілому проведені дослідження підтверджують зроблені вище висновки щодо загальних динамічних та структурних змін в складі власного капіталу досліджуваного підприємства.

2.2. Аналіз досягнутого рівня ефективності використання власного капіталу суб'єктів підприємництва

Оцінка ефективності господарської діяльності підприємства здійснюється через порівняння витрат і доходів. Водночас, сума прибутку характеризує лише абсолютну ефективність. З метою отримання висновку про рівень відносної ефективності доцільно отриманий прибуток співставити з понесеними витратами або ресурсами.

Фінансова стійкість – це спроможність підприємства здійснювати свою діяльність стабільно завдяки фінансовому забезпеченню власними оборотними коштами, а також залученими (позиками, акціями). Перевищення власних коштів над залученими, означає що підприємство має значний запас фінансової стійкості і відносно незалежне від зовнішніх фінансових джерел. Аналіз фінансових коефіцієнтів ринкової стійкості полягає у порівнянні їхніх значень з базисними величинами, а також у вивченні їхньої динаміки (табл. 2.8, додаток Н).

Як свідчать здійснені розрахунки рівень фінансової стійкості ХХХ за період 2020 – 2022 рр. загалом знижувався, однак залишається вищим встановленого нормативу. Так, коефіцієнт автономії, що характеризує можливості підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел, зменшився за останні три роки сукупно на 0,1 пункти і на кінець 2022 року становить 0,679. В той же час в протилежному напрямі за останні три роки змінювалось значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу, і його значення на кінець 2022 р. – 0,321 свідчить про наявність суттєвої залежності діяльності підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

Одночасно, зауважимо, що коефіцієнт виробничого потенціалу ПАФ „Подолька” збільшився за останні три роки з 0,766 до 0,790, що вказує на деяке зростання частки основних засобів і оборотних виробничих фондів у майні. В той же час, слід відмітити позитивну динаміку, яку, за 2020 – 2022 рр., має коефіцієнт нагромадження амортизації, який вказує на зниження рівня зношеності основних засобів підприємств з 36,3 % до 35,5 %. Таким чином, спостерігається

деяке покращення функціонального стану необоротних активів за даним критерієм оцінки. Наочно зроблені висновки доповнює рис. 2.8.

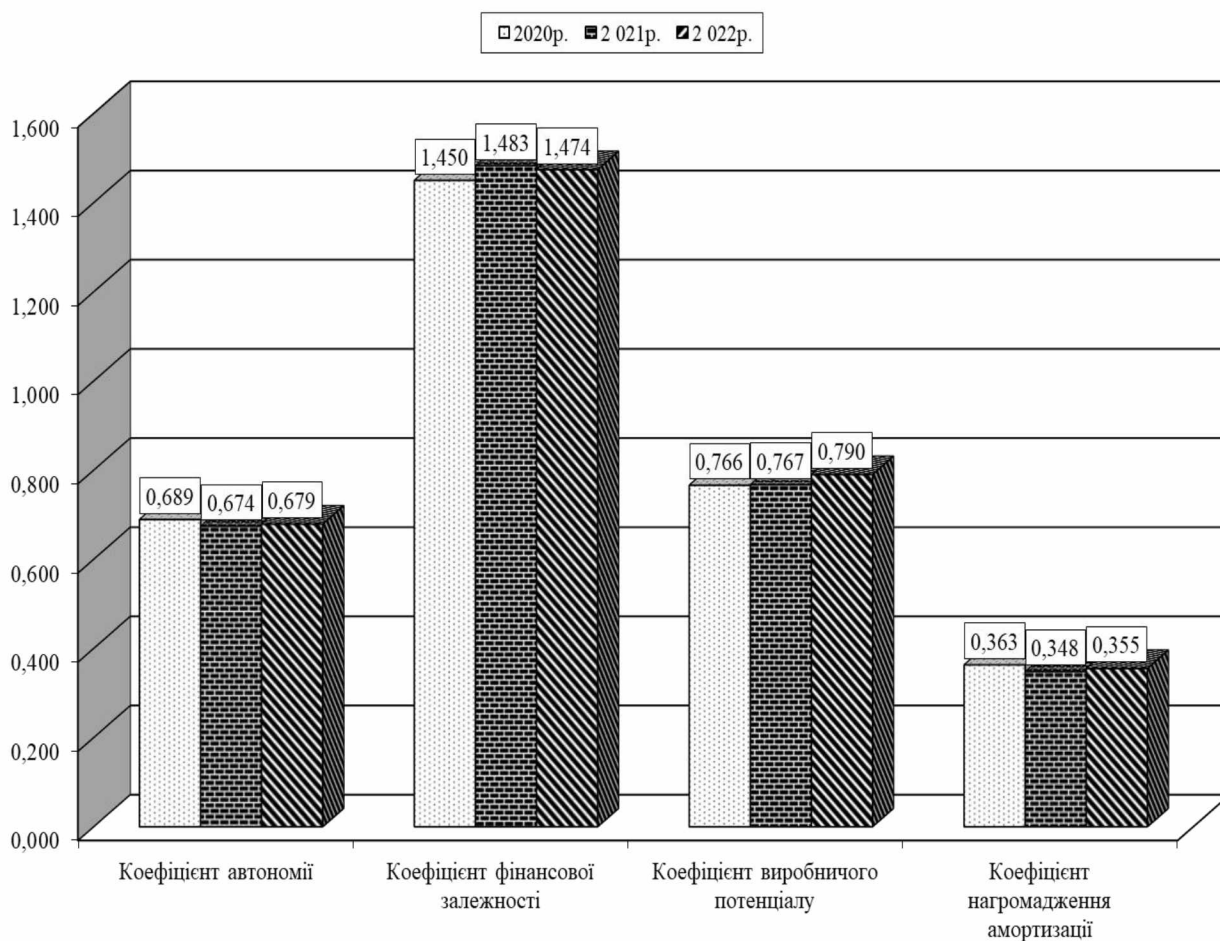

Рис. 2.8. Динаміка окремих показників оцінки фінансової стійкості ХХХ, 2020–2022 рр.

Зміни абсолютних значень і тенденції зміни відносних показників, що використовуються для такої оцінки знаходять своє узагальнення при визначенні типу фінансової стійкості господарюючого суб'єкта (табл. 2.9).

Розрахункові дані табл. 2.9 вказують на незмінність типу фінансової стійкості ХХХ, який в 2020 – 2022 рр. залишався нестійким. Така ситуація, зважаючи на відсутність довгострокових позик не забезпечила покриття, наявних обсягів запасів підприємства (рис. 2.9).

Показники, що характеризують ефективність використання капіталу, поділимо на три групи: 1) показники прибутковості (рентабельності) витрат, 2) показники прибутковості (рентабельності) капіталу, 3) показники окупності вит

рат і капіталу.

Таблиця 2.9

**Визначення і аналіз типу фінансової стійкості ХХХ,
2020 – 2022 рр.**

Показники	2020р.	2021 р.	2022 р.
Власні оборотні кошти	21284	33815	59435
Довгострокові зобов'язання	0	0	0
Короткострокові кредити і позики	156955	185930	213566
Запаси	148676	210360	247878
Наявність власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань для формування запасів	21284	33815	59435
Загальна величина джерел формування запасів	178239	219745	273001
Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів для формування запасів	-127392	-176545	-188443
Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань для формування запасів	-127392	-176545	-188443
Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини джерел формування запасів	29563	9385	25123
Тип фінансової стійкості	Нестійкий фінансовий стан	Нестійкий фінансовий стан	Нестійкий фінансовий стан
Коефіцієнт забезпеченості запасів відповідними джерелами формування	1,199	1,116	1,101
Надлишок (+) або нестача (-) відповідних джерел формування на 1 грн. запасів, грн.	0,199	0,116	0,101

Розрахунок та системне дослідження значення даних показників створює підґрунтя для комплексної оцінки ефективності господарської діяльності підприємства. Показники загальної рентабельності (збитковості) капіталу (активів) і власного капіталу характеризують ефективність використання відповідно усього капіталу підприємства і окремо власного капіталу з точки зору одержання на одиницю їхньої середньорічної вартості прибутку (збитку) від господарської діяльності. Показники чистої рентабельності (збитковості) капіталу (активів) і власного капіталу визначаються за чистим прибутком (збитком) підприємства.

Загальна рентабельність (збитковість) виробничих фондів показує: скільки одержано прибутку (збитку) від господарської діяльності на 1 гривню серед-

ньорічної вартості виробничих фондів, до яких відносяться основні засоби, виробничі запаси і незавершене виробництво. Аналогічний зміст має показник чистої рентабельності (збитковості) виробничих фондів. Який визначається за чистим прибутком (збитком).

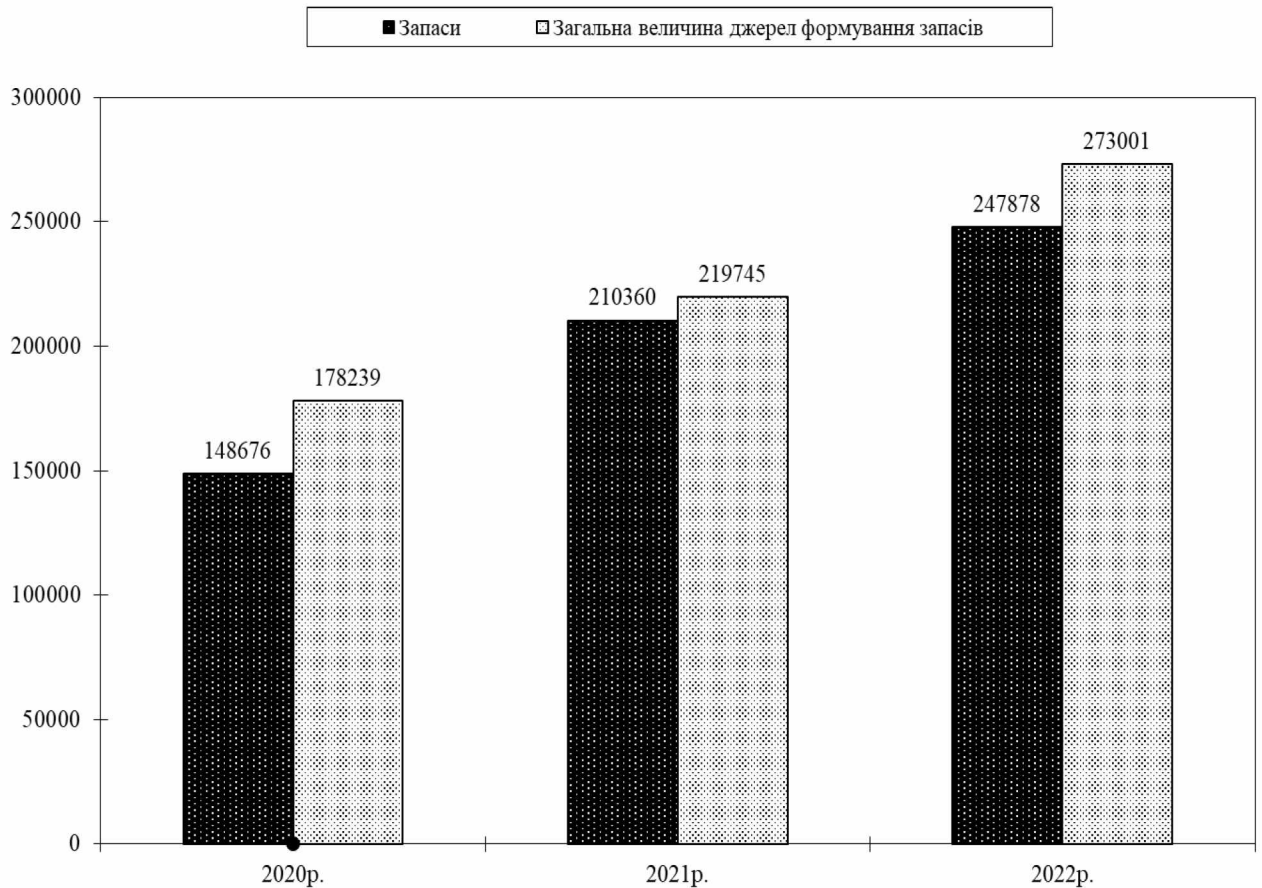

Рис. 2.9. Динаміка обсягів запасів ХХХ та джерел їх покриття, 2020 – 2022 рр., тис. грн

Важливими показниками, які співвідносять доходи і витрати підприємства, є коефіцієнт окупності. Коефіцієнт окупності витрат операційної діяльності характеризує співвідношення між чистим доходом (виручкою) від операційної діяльності і операційними витратами.

Коефіцієнт окупності капіталу (активів) і власного капіталу показують скільки підприємство одержало чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в розрахунку на 1 гривню середньорічної вартості, відповідно капіталу (майна) і власного капіталу.

Для оцінки рівня ефективності використання капіталу підприємства про

ведемо розрахунок показників за даними фінансової звітності (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Показники оцінки ефективності використання капіталу в
XXX, 2020 – 2022 рр. (станом на кінець року)**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2021 р. до 2020 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. до 2021 р.
Показники прибутковості (рентабельності) капіталу (активів), %					
Загальна рентабельність (збитковість) капіталу	5,5	10,7	4,1	5,2	-6,6
Чиста рентабельність (збитковість) капіталу	5,5	10,7	4,1	5,2	-6,6
Загальна рентабельність (збитковість) власного капіталу	7,6	15,7	6,0	8,1	-9,6
Чиста рентабельність (збитковість) власного капіталу	7,6	15,7	6,0	8,1	-9,6
Показники окупності капіталу					
Коефіцієнт окупності капіталу	0,751	0,753	0,919	0,002	0,166
Коефіцієнт окупності власного капіталу	1,039	1,105	1,358	0,066	0,253

Аналіз даних табл. 2.10 свідчить, що за період 2020 – 2022 рр. серед показників прибутковості (рентабельності) капіталу XXX наявні нестабільні тенденції. Зокрема, загальна та чиста рентабельність власного капіталу, значення яких не відрізняється, оскільки підприємство не сплачувало в досліджуваному періоді податку на прибуток, за період 2020 – 2021 рр. збільшилась з 7,6 % до 15,7 %, а у наступному 2022 р., навпаки, зменшилась вже до 6,0 %. В той же час загальна та чиста рентабельність всього капіталу теж змінювалась за аналогічними тенденціями.

Загальна оцінка показників окупності власного капіталу XXX за досліджуваний період свідчить одночасно про позитивну динаміку коефіцієнта окупності власного капіталу, який зріс з 1,039 у 2020 р. до 1,358 у 2022 р., що прямо вплинуло на скорочення терміну його окупності. При цьому зауважимо, що коефіцієнт окупності всього капіталу за останні три роки теж зріс, що наочно ілюструє рис. 2.10.

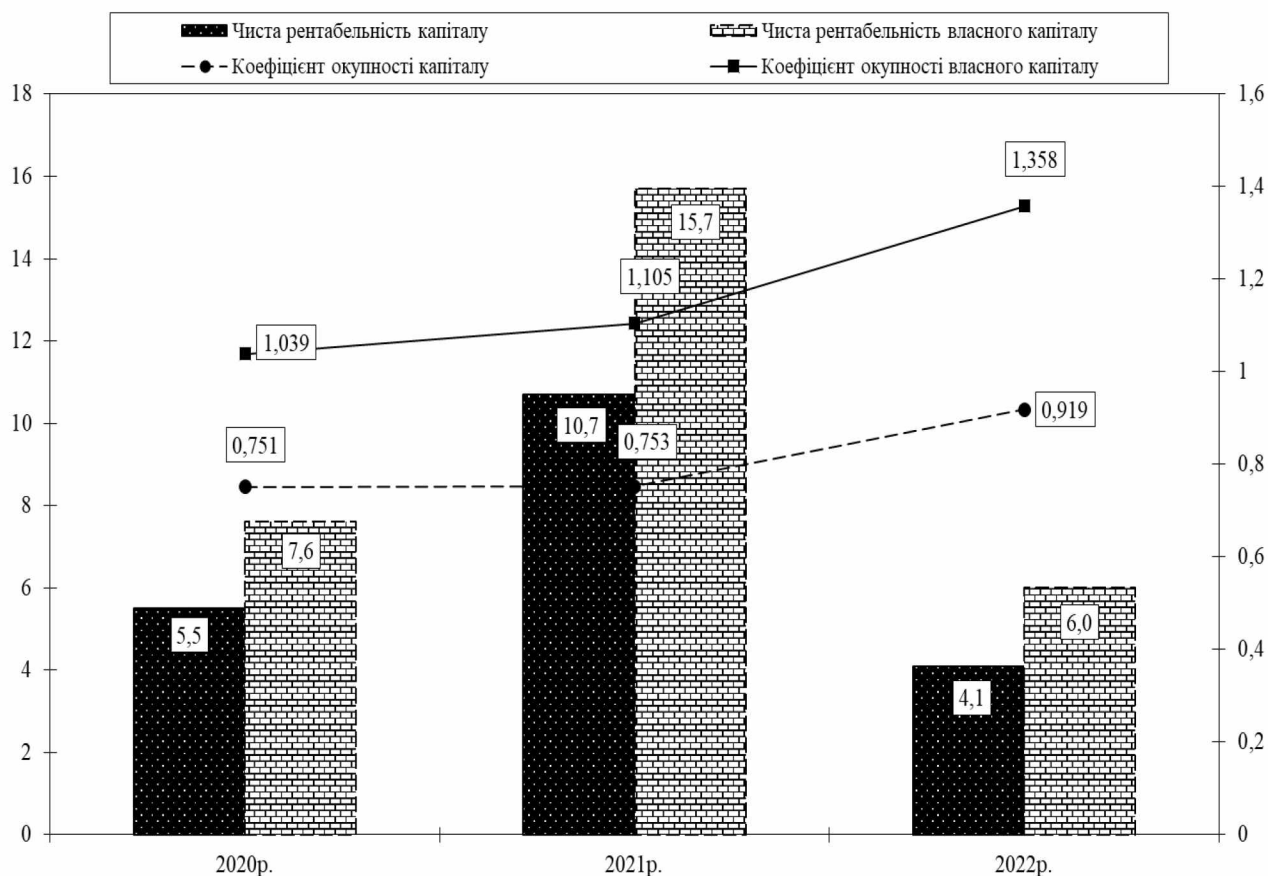

Рис. 2.10. Динаміка показників ефективності використання власного капіталу
XXX, 2020 – 2022 рр.

Загалом, узагальнюючи здійснені дослідження слід акцентувати увагу на зростанні рівня ефективності використання власного капіталу в XXX за останні три роки і тому для керівництва підприємства на перший план виходить завдання пошуку резервів для розвитку позитивних тенденцій і подальшого зростання рівня ефективності використання власних джерел фінансування господарської діяльності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ

3.1. Перспективи розвитку політики управління власним капіталом підприємства в контексті підвищення її ефективності

Ефективна діяльність суб'єктів господарювання в Україні потребує управління фінансовими ресурсами, зокрема власним капіталом підприємства, яке повинно забезпечити основи для стабільного розвитку підприємства та його постійного зростання на ринку.

В основі системи управління головним поняттям, що характеризує власний капітал є поняття вартості капіталу. А тому кожне рішення яке пов'язане з управлінням власного капіталу повинне прийматися з точки зору впливу його на вартість підприємства в цілому.

Як показує практика вітчизняних підприємств, інвестори надають перевагу тим підприємствам, де функціонує ефективно управління власним капіталом, що забезпечить захист інтересів та покаже ефект від використання вкладених ними коштів. У теоретичних розробках управління трактується по-різному залежно від проблем, що розкриваються авторами.

Управління розглядається як процес, в якому суб'єкт управління, спираючись на інформацію, здійснює певні дії на стан структурних елементів системи з метою переведення об'єкта управління до іншого стану або як дії, спрямовані на врівноваження керованої системи із зовнішнім середовищем, на пристосування системи до змін зовнішніх умов.

Основними складовими управління виступають: 1) постановка задач управління: формулювання цілей управління, визначення функцій об'єкта управління, вибір керуючих впливів (нормативні акти, програми, плани, накази, розпорядження, інструкції, вказівки керівництва, моральні та матеріальні стиму-

ли), визначення показників якості управління, облік впливів зовнішнього середовища; 2) розробка принципів управління: визначення функціональної та алгоритмічної структур керуючого об'єкта; 3) розробка методів і засобів аналізу процесів в системах управління; 4) розробка методів синтезу структур і розрахунку параметрів керуючих об'єктів.

Управління капіталом – це управління структурою і вартістю джерел фінансування (пасивів) з метою підвищення рентабельності власного капіталу та здатності підприємства платити дохід кредиторам і співвласникам підприємства.

Принципи управління капіталом: 1) оптимальне розміщення капіталу підприємства на стадіях кругообороту; 2) планування обсягу та структури капіталу; 3) наявність системи джерел формування капіталу; 4) контроль за станом і використанням капіталу підприємства.

Управління капіталом на підприємстві повинно ґрунтуватись на створенні інформаційної системи обліку, контролю капіталу, а також його аналізу відповідно до стратегії та оперативних завдань підприємства.

Управління власним капіталом – це система узгодження елементів, задач, принципів, які займаються регулюванням процесу розробки та реалізації управлінських рішень щодо руху власного капіталу в заданих параметрах.

Удосконалення сучасного механізму управління капіталом підприємства досягається в результаті здійснення відповідної фінансової політики, яка характеризується кількома етапами.

На першому етапі аналізується загальний обсяг формування капіталу підприємства, темпи його зміни порівняно з базисним і попереднім періодами, відповідність обсягу власного фінансового капіталу розміру необоротних і оборотних активів, питома вага власних засобів у сукупному капіталі підприємства. Після цього розглядаються джерела формування власного капіталу, здійснюється їхня вартісна оцінка, вивчається питання про достатність власних засобів і визначається рівень самофінансування підприємства в динаміці.

На другому етапі здійснюється оцінка вартості окремих елементів капіта-

лу за джерелами залучення (внутрішніх і зовнішніх) робиться висновок про доцільність їхнього залучення у плановому періоді.

На третьому етапі визначається планова потреба у капіталі підприємства для фінансування необоротних і оборотних активів. Установлюються розміри приросту власного та позикового капіталу порівняно зі звітним періодом.

На четвертому етапі здійснюється оптимізація співвідношення окремих частин капіталу за джерелами фінансування, які залучаються для формуванню капіталу підприємства. Основним критерієм такої оптимізації може бути коефіцієнт рівня фінансування підприємства за рахунок зовнішніх і внутрішніх власних коштів.

На п'ятому етапі здійснюється розробка і прийняття рішень щодо залучення відповідних обсягів фінансових ресурсів із внутрішніх і зовнішніх джерел для формування капіталу підприємства.

Реалізація розробленої політики може бути досягнута у результаті застосування фінансового механізму управління капіталом підприємства, який включає ряд підсистем:

- підсистему управління формуванням прибутку;
- підсистему управління максимізацією прибутку;
- підсистему розподілу чистого прибутку;
- підсистему управління амортизаційними відрахуваннями;
- підсистему управління залученням зовнішніх джерел власних фінансових ресурсів.

Одним з найважливіших напрямів управлінської діяльності на підприємстві є організація системи управління, що забезпечувала б систематичне зниження собівартості й одержання прибутку при використанні капіталу підприємства. Уся діяльність керівників, менеджерів і фахівців підприємства в процесі підвищення ефективності та прибутковості його діяльності має бути спрямованою на забезпечення зростання продуктивності капіталу, зниження собівартості і підвищення прибутку. Лише за таких умов підприємство може функціонувати й розвиватись в сучасних умовах ринкової економіки. Здійснюючи функції уп-

равління, необхідно систематично виявляти внутрішньовиробничі резерви і використовувати їх для вдосконалення всієї діяльності підприємства.

Основу фінансового управління власним капіталом підприємства складає управління формуванням його власних фінансових ресурсів. В цілях забезпечення ефективного управління цим процесом на підприємстві розробляється спеціальна фінансова політика, яка направлена на залучення власних фінансових ресурсів з різних джерел у відповідності з потребами його розвитку в наступному періоді.

Розмір зареєстрованого капіталу підприємства в процесі його господарської діяльності також змінюється. При цьому всі зміни у статутному капіталі на державному підприємстві у бухгалтерському обліку знаходять відображення лише після відповідної державної перереєстрації зміни розміру статутного капіталу.

Якщо підприємство збиткове, то збитки фактично за відсутності джерел їх покриття (кошти резервного капіталу та інші джерела власного капіталу) зменшують суму статутного капіталу підприємства, хоча в бухгалтерському обліку вони обчислюються окремо як непокриті збитки (вони знаходять відображення у 1 розділі пасиву бухгалтерського балансу) аж до появи джерел покриття, в тому числі прибутку.

Амортизаційний фонд як окремий елемент власного капіталу не створюється, амортизаційні кошти після реалізації продукції підприємства надходять йому у складі виручки і вливаються в загальний „котел” фінансових ресурсів. Оскільки амортизація основних засобів, нематеріальних активів має цільове призначення – фінансування відтворення саме цих активів підприємства, його фінансова служба повинна постійно контролювати цільове використання цих коштів, тобто на фінансування капітальних вкладень. Досягається це в основному засобами управлінського обліку.

Високі вимоги щодо наявності резервів, які забезпечують термінову ліквідність, ставляться до таких суб'єктів підприємницької діяльності, як комерційні банки, страхові компанії, інвестиційні фонди. Це пояснюється тим, що

банкрутство цих структур спричиняє досить значний резонанс у суспільстві. Неплатоспроможність будь-якої комерційної структури також призводить до негативних наслідків, тим паче, що нині в Україні суб'єкти підприємницької діяльності здебільшого об'єднані у господарські товариства, які налічують сотні, а то й тисячі учасників. Учасники збанкрутілих товариств втрачають свій капітал. Цілком очевидно, що термінова ліквідність має бути обов'язковою для усіх суб'єктів підприємницької діяльності.

Нерозподілений прибуток – це залишок одержаного підприємством прибутку, невитраченого за відповідними напрямками на дату складання звіту. Авансований капітал – це грошова сума, яка вкладається власником у певне підприємство (підприємницьку діяльність) з метою одержання прибутку. Він витрачається на придбання засобів виробництва і наймання робочої сили. Ці дві різноспрямовані частини авансованих грошових коштів у економічній теорії заведено називати відповідно постійним і змінним капіталом.

У свою чергу, постійний капітал розподіляється з урахуванням цілеспрямованого використання і характеру кругообороту (рис. 3.1).

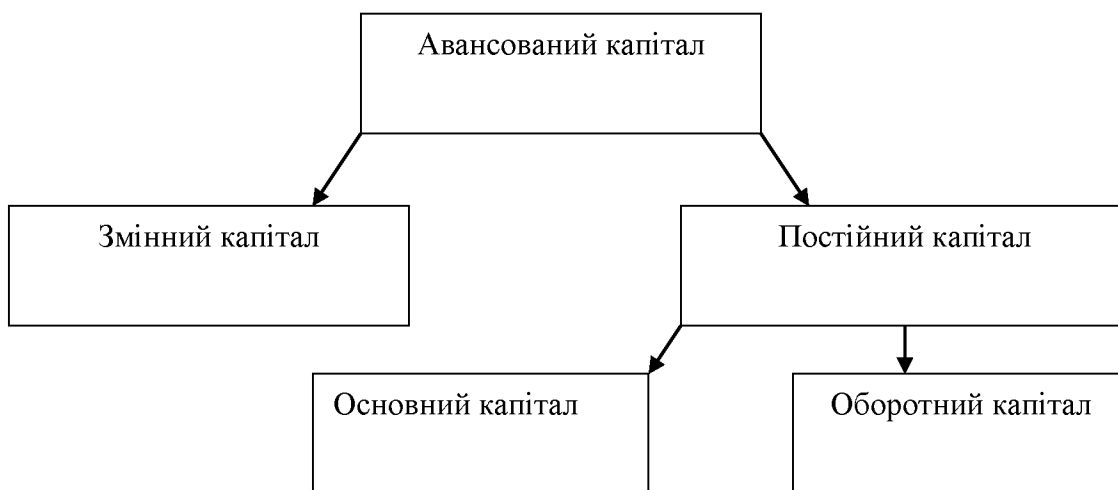

Рис. 3.1. Структура авансованого капіталу

Основний капітал – це частина постійного капіталу, яка складається з вартості засобів праці (будівель, споруд, машин, устаткування) та обертається протягом кількох періодів виробництва і переносить свою вартість на готовий продукт частинами. Вартість основного капіталу відшкодовується виробнику

по мірі реалізації готових товарів (продукції, послуг).

Оборотний капітал – це та частина постійного капіталу, яка витрачається на придбання на ринку предметів праці (сировини, матеріалів, комплектуючих виробів) та оплату праці робочої сили.

В свою чергу за джерелами формування капітал підприємства ділиться на власний і позиковий (залучений) капітал формується на тимчасовій основі у вигляді довгострокової або (та) короткострокової позики, яка здійснюється у формі банківського кредиту.

Інвестиційний капітал – це сума простих та привілейованих акцій за їх номінальною (оголошеною) вартістю, а також додатково вкладений капітал, який теж може бути поділений за джерелами утворення. Згідно з фінансовою концепцією збереження капіталу прибуток отриманий підприємством (а відповідно, зберігається та нарощується його капітал) тільки за умови, якщо сума чистих активів на кінець періоду перевищує суму чистих активів на початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам або внесків власників протягом цього періоду.

Хоча загальна сума власного капіталу може бути визначена за раніше зазначеною формулою: $K = A - Z$, вважаємо, що користувачі фінансової звітності потребують більш детальної інформації про його склад та зміни, що відбувалися протягом звітного періоду. Це забезпечить зацікавлених осіб даними про ефективність управління підприємством і надасть кредиторам та інвесторам відомості що до динаміки та перспективи їх економічних прав. Тому фінансова звітність має надавати інформацію про: джерела капіталу підприємства; правові обмеження щодо розподілу дивідендів серед теперішніх і майбутніх акціонерів; пріоритетність прав найманого підприємства при його ліквідації.

Власний капітал утворюється двома шляхами: внесенням власниками підприємства грошей та інших активів; накопичення суми доходу, що залишається на підприємстві. Сума власного капіталу може збільшуватися внаслідок конвертування зобов'язань, а також збільшення вартості активів, не пов'язаного із підвищенням заборгованості перед кредиторами (дооцінка необоротних акти-

вів, дарчий капітал).

Отже, управління власним капіталом підприємства пов'язано не тільки з забезпеченням ефективного використання вже накопленої його частини, але й з формуванням власних фінансових ресурсів, які забезпечують майбутній розвиток підприємства. Тому, якщо керівництво сучасних підприємств бажає вивести їх господарську діяльність на конкурентоспроможний рівень, адже тільки так можна залишитися на ринку та отримувати винагороду за свою працю у вигляді прибутку, йому потрібно шукати шляхи, щоб більш ретельно слідкувати за капіталом підприємства та його формуванням та використанням і способами покращення управління ним.

3.2. Шляхи покращення фінансування діяльності підприємства на основі збалансування співвідношення власного та залученого капіталу

За ринкових умов економіка України не перестає набувати першочергового значення у стані та перспективі діяльності підприємств різних форм власності, а також у ефективному формуванні і використанні ними фінансових ресурсів. Ефективність діяльності підприємств визначається цілеспрямованим формуванням його капіталу, пов'язаного з пошуком джерел фінансування та визначення його оптимальної структури. Структура капіталу визначає фінансові, операційні та інвестиційні аспекти діяльності підприємства та в значній мірі впливає на кінцеві результати його діяльності.

Вона впливає на економічну та фінансову рентабельність, рівень фінансового ризику та формує співвідношення ступеня прибутковості та ризику у процесі розвитку підприємства, тобто може служити головним індикатором у разі забезпечення фінансової безпеки підприємства. При цьому необхідно відзначити, що правильність формування структурних показників капіталу підприємства є необхідною, але недостатньою умовою ефективного його функціонування, оскільки підприємства, що мають однакову структуру капіталу, мо-

жуть мати зовсім різний фінансово-економічний стан.

Оптимізація структури капіталу є однією з найскладніших процедур в управлінні формуванням капіталу і при створенні підприємства. Вона виражає таке співвідношення використання власного і позикового капіталу, при якому забезпечується найбільш ефективний взаємозв'язок між коефіцієнтом фінансової рентабельності і коефіцієнтом фінансової стійкості і тим самим максимізується ринкова вартість (ціна) підприємства.

Пошук області оптимальних значень структури капіталу певного підприємства пов'язаний із двома різними підходами: якісним і кількісним аналізом оптимальної структури капіталу. Якісний аналіз структури капіталу конкретного підприємства припускає виділення зовнішніх і внутрішніх чинників, які обов'язково необхідно врахувати при розробленні та реалізації політики фінансування. Якщо провівши аналіз чинників визначено, що більша та вагоміша частина чинників сприяє залученню позикового капіталу більше норми, тобто значення коефіцієнта автономії становить менше 0,5, то це означає, що таке співвідношення буде найоптимальнішим для даного суб'єкта господарювання у визначений час. І навпаки, для підприємств, в яких сукупна дія зазначених чинників є негативною, нормативне значення коефіцієнту автономії повинно бути більше 0,5.

Структура капіталу являє собою співвідношення власних і позикових фінансових засобів, використовуваних підприємством у процесі своєї господарської діяльності. При визначенні оптимальної структури капіталу підприємства слід враховувати, що головною метою діяльності підприємства є максимізація прибутку в довгостроковому періоді. Ця мета, як правило, конфліктує з іншим важливим завданням – мінімізацією фінансових ризиків, тобто ризиків, пов'язаних з фінансуванням суб'єкта господарювання.

Структура капіталу товариства визначає багато аспектів не тільки фінансової, але й операційної та інвестиційної його діяльності, впливає на кінцеві результати цієї діяльності. Вона впливає на коефіцієнт рентабельності активів і власного капіталу (тобто на рівень економічної і фінансової рентабельності

підприємства), визначає системи коефіцієнтів фінансової стійкості і платоспроможності (тобто рівень основних фінансових ризиків) і в кінцевому рахунку формує співвідношення ступеня прибутковості і ризику в процесі розвитку господарства.

Ефект від залучення позикового капіталу виникає тоді, коли рентабельність капіталу товариства вища кредитного процента господарства.

За рахунок цього зменшення в структурі капіталу питомої ваги власного капіталу та зростання питомої ваги позикового капіталу дозволяє збільшити рентабельність власного капіталу.

Основними методичними підходами до вирішення завдання оптимізації структури капіталу є:

1) метод оптимізації структури капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності. Цей метод ґрунтується на багатоваріантних розрахунках рівня фінансової рентабельності при різній структурі капіталу. Остання виражається через такий показник, як ефект фінансового важеля. При застосуванні даного методичного підходу необхідно пам'ятати, що фінансовий леве-ридж – це використання підприємством позикового капіталу, яке впливає на зміну дохідності власного капіталу і дає йому можливість одержати додатковий прибуток на власний капітал.

Необхідно зазначити, що ефект фінансового леве-риджу може бути величиною як додатною, так і від'ємною. Крім того, цей ефект виникає завдяки використанню не лише платного кредиту, але і безоплатних позикових ресурсів (кредиторської заборгованості). І чим вищою є частка останніх у загальній сумі позикових коштів, тим вищим є значення ефекту фінансового леве-риджу.

Позитивний ефект фінансового леве-риджу виникає у тих випадках, коли позиковий капітал, який отримано під фіксований відсоток, використовується підприємством у процесі діяльності таким чином, що приносить більш високий прибуток, ніж фінансові витрати, тобто дохідність сукупного капіталу вища за середньозважену ціну позикових ресурсів;

2) метод оптимізації структури капіталу за критерієм мінімізації вартості.

Метод ґрунтується на попередній оцінці власного та запозиченого капіталів за різних умов їх формування, обслуговування та здійснення багатоваріантних розрахунків середньозваженої вартості капіталу i , таким чином, пошуку найбільш реальної ринкової вартості підприємства;

3) метод оптимізації структури капіталу за критерієм фінансових ризиків. Передбачає диференційований вибір джерел фінансування різних складових частин активів підприємства: необоротних активів, оборотних активів (із розбивкою їх на постійну та змінну частини).

Слід зазначити, що недоліками наведених вище методів є те, що вони враховують обмежену кількість чинників і протилежні за своєю спрямованістю. Так, позитивна дія ефекту фінансового левериджу має наслідком зростання прибутку, який додатково утворюється на власний капітал, проте одночасно призводить до погіршення фінансового стану, а саме порушення умов платоспроможності.

До підвищення фінансових ризиків призводить також і мінімізація середньозваженої вартості капіталу, що, як і попередній метод, передбачає зростання питомої ваги позикових коштів, вартість яких завжди нижча вартості власного капіталу. На противагу цим двом методам мінімізація рівня фінансових ризиків має на меті підвищення фінансової стійкості підприємства і незалежності від зовнішніх джерел фінансування, але не створює передумов для подальшого розвитку

Одним з головних завдань фінансового менеджменту є максимізація рівня рентабельності власного капіталу при заданому рівні фінансового ризику. Це завдання може реалізуватися різними методами. Одним з основних механізмів реалізації є фінансовий ліверіджу.

Підвищення рентабельності власних коштів називають ефектом фінансового левериджу, тобто фінансовий леверидж характеризує ефективність використання позикових коштів, залучених підприємством. Ефект фінансового левериджу відображає рівень рентабельності власного капіталу за різних варіантів структури капіталу

Рівень фінансового ліверіджу, що склався на підприємстві, характеризує потенційні можливості впливу на чистий прибуток шляхом зміни обсягу і структури довгострокових пасивів.

Фактор фінансового ліверіджу виникає з появою позикових коштів і дозволяє одержати товариству додатковий прибуток на власний капітал.

Ефект фінансового ліверіджу, що виникає, відображає рівень додатково генерованого прибутку на власний капітал при використанні позикових коштів. Цей показник певною мірою дозволяє знайти найближче значення оптимальної структури капіталу, тобто виявити граничну межу використання позичкового капіталу для досліджуваного підприємства. Фінансовий ліверідж виступає механізмом оптимізації структури капіталу.

Процес оптимізації структури капіталу ХХХ здійснюється по наступних етапах:

1. Аналіз капіталу підприємства. Основною метою цього аналізу є виявлення тенденцій динаміки об'єму і складу капіталу в перед плановому періоді і їх впливи на фінансову стійкість і ефективність використання капіталу.

2. Оцінка основних факторів, що визначають формування структури капіталу. Практика показує, що не існує єдиних рецептів ефективного співвідношення власного і позикового капіталу не тільки для однотипних господарств, але навіть і для одного господарства на різних стадіях його розвитку і при різній кон'юктурі товарного і фінансових ринків.

Разом з тим, існує ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів, облік яких дозволяє цілеспрямовано формувати структуру капіталу. Основними з цих факторів є: галузеві особливості операційної діяльності товариства, стадія життєвого циклу товариства; кон'юнктура фінансового ринку; рівень рентабельності операційної діяльності; коефіцієнт операційного ліверіджу; відношення кредиторів до товариства; рівень оподаткування прибутку; фінансовий менталітет власників і менеджерів товариства; рівень концентрації власного капіталу.

3. Урахуванням цих чинників управління структурою капіталу в товаристві зводиться до двох основних напрямів: 1) встановлення оптимальних для

даного товариства пропорцій використання власного і позикового капіталу; 2) забезпечення залучення у господарство необхідних видів і об'ємів капіталу для досягнення розрахункових показників його структури.

3. Оптимізація структури капіталу.

Невід'ємним елементом системного управління капіталом підприємства загалом і його складовим зокрема є оптимізація структури капіталу за певними обраним критерієм. В зв'язку з цим доцільними є аналітичні дослідження по знаходженню оптимальної структури капіталу ХХХ за критеріями максимізації рівня фінансової рентабельності (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розрахунок оптимальної структури капіталу ХХХ за критерієм мінімізації середньозваженої вартості капіталу станом на початок 2023 р., тис. грн

Показники	Варіанти розрахунку				
	1	2	3	4	5
Загальна потреба в капіталі	12337	12337	12337	12337	12337
Варіанти структури капіталу, %:					
власний капітал	25,0	40,0	50,0	60,0	80,0
позиковий капітал	75,0	60,0	50,0	40,0	20,0
Вартість (ціна) власного капіталу, %	24,0	24,2	24,4	24,6	25,0
Вартість (ціна) короткострокових позик банку, %	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0
Премія за ризик, %	2,3	1,6	1,1	0,6	-
Рівень вартості (ціни) короткострокових позик банку з урахуванням премії за ризик, %	23,3	22,6	22,1	21,6	21,0
Вартість (ціна) складових елементів капіталу, %:					
власного капіталу	6,0	9,7	12,2	14,76	20,0
позикового капіталу	17,5	13,6	11,1	8,64	4,2
Середньозважена вартість капіталу, %	23,48	23,24	23,25	23,40	24,20

Для проведення розрахунків спочатку зробимо наступні уточнення: за величину власного капіталу візьмемо його середньорічне значення у 2022 р., суму банківського кредиту оберимо довільно, а коефіцієнт валової рентабельності активів приймемо на рівні 2022 р.

Мінімальна середньозважена вартість капіталу забезпечується при другому варіанті, тобто оптимальною структурою капіталу буде 40 % власного та 60% короткострокових позик банку. Але оцінимо з допомогою ефекту фінансового левериджу, чи доцільним буде для ХХХ залучення позикових коштів.

Оскільки в нашому випадку валова рентабельність активів (0,7 %) менша за вартість короткострокових позик банку (21 %), то залучення останніх для ХХХ буде недоцільним. Тому, вважаємо, виправданим відсутність короткострокових та довгострокових позик банку на досліджуваному підприємстві.

4. Оптимізація структури капіталу по критерію мінімізації його вартості. Процес цієї оптимізації заснований на попередній оцінці власного і позикового капіталу за різних умов його залучення і здійсненні розрахунку середньозваженої вартості капіталу.

5. Оптимізація структури капіталу по критерію мінімізації рівня фінансових ризиків. Цей метод оптимізації структури капіталу пов'язаний з процесом диференційованого вибору джерел фінансування різних складових частин активів підприємства.

6. Формування показника цільової структури капіталу товариства. Граничні межі максимально рентабельної і мінімально ризикованої структури капіталу дозволяють визначити поле вибору конкретних його значень на плановий період. В процесі цього вибору враховуються раніше розглянуті чинники, що характеризують індивідуальні особливості діяльності даного товариства. Остаточне рішення, яке приймається по цьому питанню, дозволяє сформувати на плановий період показник „цільової структури капіталу”.

Отже, мета управління капіталом товариства полягає у забезпеченні виваженої структури капіталу, яка б відповідала цільовим настановам господарства і забезпечувала мінімальний фінансовий ризик за достатньо високої ринкової вартості.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження здійсненого у кваліфікаційній роботі дали підстави зробити висновки теоретичного, методичного і практичного характеру, які зводяться до наступного:

1. Власний капітал підприємства за сучасних умов господарювання набуває надзвичайної ваги, оскільки він є одним із найважливіших і найістотніших показників для підприємства, бо втілює забезпеченість коштами для функціонування підприємства, платоспроможність та кредитоспроможність підприємства.

2. Ефективність господарської діяльності підприємства визначається процесами формування його капіталу. При цьому повинні враховуватися потреби підприємства у придбанні необхідних активів і оптимізація його структури з позиції ефективного використання власних та запозичених фінансових ресурсів. Потенціал управління власним капіталом підприємства є головним компонентом загального потенціалу підприємства, тому що він визначає реалізацію стратегічних цілей підприємства і всіх інших його потенціалів.

3. Аналіз майнового стану вказує на наявність стабільних тенденцій зростання обсягів майна ХХХ за досліджуваний період. Так за 2020 – 2021 років загальна вартість майна підприємства зросла на 161823 тис. грн, або на 27,7 %. Таку тенденцію забезпечило, в більшій мірі, збільшення необоротних активів – на 87535 тис. грн, тоді як оборотні активи за аналогічний період зросли на 74288 тис. грн і їх приріст у відносному виразі був більшим ніж необоротних. За наступні два роки обсяг майна ХХХ – і надалі суттєво зріс, що є позитивним моментом в діяльності підприємства, а розмір такого зростання становив 119826 тис. грн, або 16,0 %. При цьому, переважаючий вплив на загальну зміну мали вже оборотні активи, причому як в абсолютному, так і відносному виразах

4. Аналіз фінансових результатів свідчить про позитивний момент в діяльності ХХХ, що полягає в покращенні його фінансових результатів за період

2020 – 2021 рр. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за цей період зросла більше ніж в два рази з 29786 тис. грн до 71058 тис. грн, або більше ніж в два рази. За наступний 2022 р., в зв'язку з воєнним станом та значним погіршенням економічних умов розвитку аграрного бізнесу в державі, ситуація змінилась в протилежну сторону – негативні тенденції засвідчило суттєве зменшення розміру чистого прибутку. Так, підприємство залишилось прибутковим, однак його рівень за 2022 р. зменшився більше ніж на половину, майже до рівня 2020 р.

5. Оцінка джерел формування капіталу підприємства є важливою складовою аналізу фінансового становища суб'єктів підприємницької діяльності – взагалі, так і ХХХ, зокрема Відповідна оцінка підтверджує факт збільшення загальної величини капіталу за період 2020 – 2021 рр. на 161823 тис. грн, або на 27,7 %. На даний приріст домінуючий вплив мало збільшення обсягів капіталу (на 100066 тис. грн) власного підприємства. За період наступних 2021 – 2022 рр. капітал ХХХ продовжив суттєво зростати – приріст становив 119826 тис. грн, або на 16,0 %. На таке зростання пасивів підприємства, переважаючий (причому, на відміну від попереднього періоду, як в абсолютному, так і у відносному розмірах) вплив знову мало збільшення обсягів власного капіталу.

6. На досліджуваному підприємстві власний капітал представлений рядом видів, зокрема: зареєстрований додатковий та нерозподілений прибуток. В той же час, зроблені розрахунки засвідчують факт домінування в складі власного капіталу саме додаткового капіталу, на долю якого припадало від 74,86 % у 2022 р. до 89,13 % у 2020 р.

7. Фінансова стійкість підприємства є однією з головних умов життєдіяльності, розвитку й забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства. Виконані розрахунки свідчать про те, що рівень фінансової стійкості ХХХ за період 2020 – 2022 рр. загалом знижувався, однак залишається вищим встановленого нормативу. Так, коефіцієнт автономії, що характеризує можливість підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел, зменшився за останні три роки сукупно на 0,1 пункти і на кінець 2022 року

становить 0,679. В той же час в протилежному напрямі за останні три роки змінювалось значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу, і його значення на кінець 2022 р. – 0,321 свідчить про наявність суттєвої залежності діяльності підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

8. Розрахункові дані вказують на незмінність типу фінансової стійкості ХХХ, який в 2020 – 2022 рр. залишався нестійким. Така ситуація, зважаючи на відсутність довгострокових позик не забезпечила покриття, наявних обсягів запасів підприємства.

9. Оцінка показників оцінки ефективності використання капіталу свідчить, що за період 2020 – 2022 рр. серед показників прибутковості (рентабельності) капіталу ХХХ наявні нестабільні тенденції. Зокрема, загальна та чиста рентабельність власного капіталу, значення яких не відрізняється, оскільки підприємство не сплачувало в досліджуваному періоді податку на прибуток, за період 2020 – 2021 рр. збільшилась з 7,6 % до 15,7 %, а у наступному 2022 р., навпаки, зменшилась вже до 6,0 %. В той же час загальна та чиста рентабельність всього капіталу теж змінювалась за аналогічними тенденціями. Загальна оцінка показників окупності власного капіталу ХХХ за досліджуваний період свідчить одночасно про позитивну динаміку коефіцієнта окупності власного капіталу, який зріс з 1,039 у 2020 р. до 1,358 у 2022 р., що прямо вплинуло на скорочення терміну його окупності.

10. Враховуючи результати проведених досліджень з метою удосконалення структури власного капіталу, а також оптимізації джерел формування та напрямків його використання на конкретному підприємстві, на нашу думку необхідно: 1) покращити фінансовий стан підприємства за рахунок здійснення всіх заходів по підвищенню прибутковості діяльності з метою збільшення власного капіталу через формування з сум нерозподіленого прибутку резервного капіталу, який забезпечить страхування ризиків збитковості; 2) розширити можливості залучення позичкового капіталу в період особливо напружених робіт з метою підвищення рентабельності власного капіталу підприємства.